

یادداشت سردبیر

آرشیودار مرجع^۱

تابستان امسال، همزمان با شصتمین سال تأسیس شورای جهانی آرشیو، شانزدهمین اجلاس این شورا از تاریخ ۳۱ تیرماه تا ۶ مرداد ماه با حضور هیئت‌های نمایندگی کشورهای عضو در شهر کوالالامپور برگزار شد که گزارش مشروح آن، در همین شماره به قلم مهندس فریبا فرزام، به چاپ رسیده است. محور موضوعی اجلاس ۲۰۰۸، «آرشیو، حاکمیت و توسعه: ترسیم جامعه فردا» بود که در بخشی از بیانیه پایانی خود، به رسالت آرشیوها در فراهم کردن دسترسی آزاد به منابع آرشیوی، این‌گونه اشاره کرده است:

«دسترسی آزاد به آرشیوها، دانش ما را نسبت به جامعه انسانی افزایش می‌دهد؛ آزادی را ارتقا می‌بخشد؛ حق شهروندی را محافظت می‌کند، و کیفیت زندگی را رشد می‌دهد.»

آنچه در این اجلاس همچون دیگر نشست‌های سال‌های اخیر شورای جهانی آرشیو بر آن تأکید شده، تغییر ماهیت آرشیوها در عصر الکترونیک و لزوم توجه بیشتر آرشیوداران به دسترسی آزاد، و لزوم کوشش آرشیوداران در اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات مرجع در دوران جدید است.

به طور کلی برای واژه آرشیو، سه تعریف ارائه کرده‌اند که یکی از آن‌ها، به مجموعه اسناد ارزشمند اطلاق می‌شود؛ دیگری به ساختمان و محل نگهداری این‌گونه اسناد اشاره دارد، و تعریف سوم، سازمان یا فرایند کاری را شامل می‌شود. در دوران جدید یا به عبارت دقیق‌تر در عصر الکترونیک، آرشیوداران مایلند از این دوران به عنوان دوران رسالت جدید و یا «پس‌نگاهبانی»^۲ یاد کنند؛ دورانی که هم مجموعه اسناد از نظر شکلی تغییر یافته، هم فضای فیزیکی یا ساختمان آرشیو، دیگر نماینده واقعی کمیت اسناد موجود نمی‌باشد، و هم فرایندهای کاری در سازمان آرشیوی محصور نیست و کاربران متوقع آرشیو، انتظار دارند بهترین خدمات مرجع را برای رفع نیاز اطلاعاتی خود دریافت کنند.

در گذشته، فرض بر این بود که کاربر و آرشیودار، می‌باید به صورت حضوری در فضایی تحت عنوان «تالار مطالعه» یا «اتاق مرجع» و یا محلی که برای کاربران در نظر گرفته شده، رو در

1- Reference Archivist.

2- Post Custodian.

رو همدیگر را ملاقات کنند و پس از مصاحبه مرجع، کاربر اطلاعات مورد نیاز و یا به عبارتی، اطلاعات مجاز را بنا به تشخیص آرشیودار مرجع دریافت نماید و از این بابت، بسیار ممنون از الطاف آرشیودار مرجع باشد و چیزی بیش از آنچه در اختیارش گذاشته شده، طلب ننماید. البته در آن دوران نیز کاربرانی وجود داشته‌اند که ترجیح می‌داده‌اند درخواست‌های خود را از طریق تلفن، دورنگار و یا دیگر وسایل ارتباطی مطرح سازند و به دلایل مختلف حضور فیزیکی در آرشیو نداشته باشند. اما امروزه، کاربران راه‌دور استثنا نیستند؛ این نوع کاربران، بخش چشمگیری از بهره‌برداران مجموعه‌های آرشیوی هستند. کاربران جدید، نیازی به حضور در ساختمان آرشیو احساس نمی‌کنند. بسیاری از آن‌ها با استفاده از اینترنت، به آرشیوهای سراسر جهان سر می‌کشند و اطلاعات مورد نیاز خود را از مراکز مختلف گلچین می‌کنند و شاید هیچگاه به نزدیک‌ترین آرشیو محل زندگی خود هم سری نزنند. بسیاری از آرشیوها نیز، متوجه این معنا شده‌اند و میزهای مرجع مجازی ایجاد کرده‌اند. هرگز چنین حجم اسناد آرشیوی‌ای که امروزه به شکل الکترونیکی و به صورت آزاد و رایگان در اختیار کاربران قرار گرفته، در اختیارشان نبوده و به این راحتی وارد مخازن آرشیوی نمی‌شده‌اند. امروزه، گویا آرشیوها در انتشار اسناد مهم خود از طریق وب از یکدیگر سبقت می‌گیرند. آرشیوداران، با معرفی راه‌های مختلف تماس با آن‌ها از طریق حضوری، تلفنی، دورنگار، پست الکترونیکی و روش‌های مشابه و نوین، تلاش می‌کنند تا مشتری بیش‌تری برای کالای ارزشمند خود جذب کنند. آن‌ها با رقیبان سنتی خود، از جمله کتابداران و موزه‌داران، پای میز مذاکره نشسته‌اند و دست به همکاری‌های چند جانبه زده‌ند.

در آرشیوهای نوین، علاوه بر این‌که فضای فیزیکی اتاق مرجع دیگر تنها محل صحبت با آرشیودار و استفاده از منابع آرشیوی نیست، ساعات کاری اداری نیز تنها ساعات فعال آرشیوها برای ارائه خدمات مرجع نمی‌باشد. امروزه بسیاری از آرشیوداران، هفت روز هفته و ۲۴ ساعته پاسخگوی نیازهای کاربران مجازی خود هستند. آرشیوداران عصر الکترونیک، دیگر معطل نمی‌مانند تا کاربران به سراغ آن‌ها بیایند، بلکه ترجیح می‌دهند خودشان به سراغ کاربران بروند و با روزآمدسازی وبگاه یا درگاه (پورتال) آرشیو، اطلاعات کاربران را روزآمد کنند.

نکته مهم دیگر این‌که، خدمات مرجع در آرشیو، تاکنون منحصر به موجودی درون ساختمان آرشیو بوده و از چارادیواری آرشیو خارج نمی‌شده است. این، در حالی است که در دوران جدید، انتظار کاربران این است که آرشیوداران نقش میانجی را بین اطلاعات مورد نیاز کاربران در هر زمان و در هر مکان ایفا کنند. فرق نمی‌کند که این اطلاعات، در مخازن کدام آرشیو یا در کدامین کشور و یا در چه مکانی باشد. از نظر کاربران، اسناد آرشیوی به این اعتبار دارای ارزش هستند که گواهی بر فعالیت‌های انجام شده در گذشته‌اند و نه به این اعتبار که متعلق به فلان آرشیو و یا بهمان محل هستند.

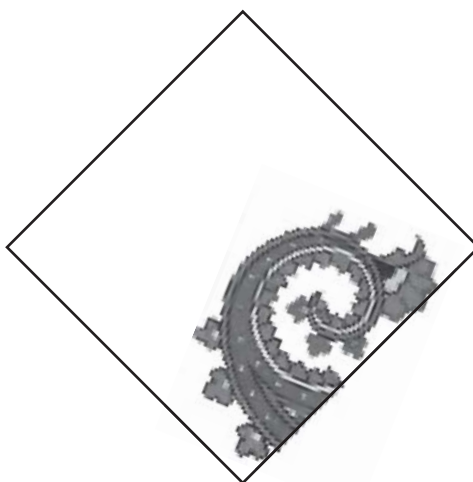
این تغییرات، ضرورت بازنگری در روابط کاربران و آرشیودار مرجع را ایجاب می‌کند. در گذشته، احساس کاربران این بوده که مصاحبه مرجع، بیش‌تر برای محدودسازی آن‌ها و سانسور کردن اسناد صورت می‌گرفته تا کشف نیاز واقعی! در این‌گونه مصاحبه‌ها، تلاش می‌شده تا کاربران را به جهتی هدایت کنند که با موجودی آن‌ها وفق داشته باشد و آن‌گاه موجودی را براساس نیاز تعریف شده در مصاحبه مرجع به کاربر عرضه می‌کردند. اما امروزه، باید به دنبال کشف نیاز واقعی بود. چنانچه مجموعه

موجود در مخزن، پاسخگوی نیاز کاربران نباشد، باید به دنبال رفع نیاز و برآوردن انتظار او به کمک منابع الکترونیک، اینترنت و موجودی دیگر آرشیوها بود.

نگارنده این سطور، امید دارد تا آرشیوداران این مرز و بوم نیز، از فرصت‌های پیش آمده در عصر الکترونیک، به شایستگی استفاده نمایند و در عین حالی که از مجموعه آرشیوی به امانت گذاشته شده در نزد ایشان بخوبی حفاظت و نگهداری می‌کنند، دچار خست اطلاعاتی و تنگ‌نظری نشوند و در ارائه خدمات مرجع مناسب - آن‌گونه که رضایت کاربران را دربرداشته باشد - نقش‌آفرینی مؤثر و مفید داشته باشند. بار دیگر، گزیده‌ای از بیانیه پایانی شانزدهمین اجلاس شورای جهانی آرشیو را یادآور می‌شود که:

«دسترسی آزاد به آرشیوها، دانش ما را نسبت به جامعه انسانی افزایش می‌دهد؛ آزادی را ارتقا می‌بخشد؛ حق شهروندی را محافظت می‌کند، و کیفیت زندگی را رشد می‌دهد!»

سعيد رضائي شريف آبادي

تحقیقات تاریخی

